

Н. В. Лесько

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету "Львівська політехніка",

канд. юрид. наук,

ст. викл. кафедри адміністративного та інформаційного права

СИСТЕМА ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ПРОФІЛАКТИКУ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ДІТЕЙ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

© Лесько Н. В., 2016

Проаналізовано діяльність у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх у деяких європейських країнах, США та Японії, адже одним із пріоритетних завдань сучасної юридичної доктрини є активізація проведення порівняльно-правових досліджень на рівні галузевих наук.

Ключові слова: діти, неповнолітні особи, ювенальна юстиція, поліція, профілактика правопорушень, адміністративні правопорушення, реабілітація правопорушників, правосуддя у справах неповнолітніх.

Н. В. Лесько

СИСТЕМА ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ, ОСУЩЕСТВЛЯЮЩИХ ПРОФИЛАКТИКУ ПРАВОНАРУШЕНИЙ СРЕДИ ДЕТЕЙ: ОПЫТ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

Статья посвящена анализу деятельности зарубежных стран в сфере профилактики правонарушений среди несовершеннолетних в некоторых европейских странах, США и Японии, ведь одним из приоритетных заданий современной юридической доктрины является активизация проведения сравнительно-правовых исследований на уровне отраслевых наук.

Ключевые слова: дети, несовершеннолетние лица, ювенальная юстиция, полиция, профилактика правонарушений, административные правонарушения, реабилитация правонарушителей, правосудие по делам несовершеннолетних.

N. V. Lesko

SYSTEM OF PUBLIC AUTHORITIES CARRYING OUT CRIME PREVENTION AMONG CHILDREN: THE EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES

The article is devoted to the analysis of activity of foreign countries in the field of prophylaxis of offences among minor in some European countries, the USA and Japan, in fact one of priority tasks of modern legal doctrine is activation of conducting of comparatively-legal researches at the level of of particular a branch sciences.

Key words: children, minor persons, juvenile justice, police, prophylaxis of offences, administrative offences, rehabilitation of offenders, justice in matters of minor.

Постановка проблеми. Будь-яка держава зацікавлена передусім у створенні передумов для того, щоб не допустити вчинення правопорушень, а не у застосуванні покарання до винних після їх вчинення, особливо якщо правопорушниками є неповнолітні особи.

З огляду на це надзвичайно важливим у контексті створення в Україні оптимальної законодавчої бази, здатної забезпечити ефективну протидію правопорушенням неповнолітніх, є використання позитивного правотворчого досвіду в окресленій сфері провідних країн світу.

Саме тому **мета цієї статті** – з'ясувати особливості профілактики правопорушень серед неповнолітніх у зарубіжних країнах, виокремити найпозитивніші аспекти цієї роботи, щоб уможливити їх подальше використання в Україні.

Аналіз досліджень проблеми. Пошуки шляхів, заходів та засобів запобігання адміністративним правопорушенням та злочинам серед неповнолітніх були предметом досліджень багатьох українських та зарубіжних учених, серед яких: Н. М. Абдиров, Г. А. Аванесов, О. М. Бандурка, Т. С. Барило, А. Н. Белоус, Ю. Д. Блувштейн, Н. І. Ветров, В. В. Голіна, Л. М. Голубева, А. А. Герцензон, В. П. Ємельянова, О. М. Джу́жа, А. Є. Жалінський, Є. С. Жигарев, І. А. Кобзар, Ф. А. Лопушанський, П. П. Михайленко, Г. М. Миньковский, В. М. Оржеховська, І. О. Топольскова, Т. А. Третьякова, А. П. Тузов, В. А. Пискарєв, А. А. Примаченок, В. М. Фокин, Я. Н. Шевченко, Н. В. Яницька та ін.

Істотний внесок у вирішення проблем ювенальної юстиції та вивчення досвіду зарубіжних країн у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх зробили такі відомі російські та українські вчені, як І. С. Андрі́їв, А. А. Бакаєв, В. С. Зеленецький, С. М. Іншаков, С. А. Кабилова, Н. М. Крестовська, Т. Ю. Новикова, В. І. Шмері́га та ін. Водночас відсутність комплексних адміністративно-правових досліджень зазначених питань зумовлює необхідність наукового осмислення досвіду зарубіжних країн у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Виклад основного матеріалу. У процесі становлення ювенальної юстиції у національних правових системах різних країн світу формувалися різноманітні підходи щодо сутності поняття «ювенальна юстиція». Зокрема, деякі вчені акцентують на тому факті, що загальноприйнятим у міжнародно-правових актах є вживання терміна «ювенальна юстиція» – правосуддя, адже, наприклад, поняття «Juvenile Justice» в тексті так званих «Пе́кінських правил» (1985) – «Мінімальні стандартні правила ООН стосовно відправлення правосуддя щодо неповнолітніх» – буквально означає «правосуддя у справах неповнолітніх» [1, с. 16]. Н. М. Крестовська та В. І. Шмері́га розглядають ювенальну юстицію як систему державних і недержавних інститутів, які покликані, по-перше, захищати права дитини, по-друге, здійснювати правовий і моральний вплив на дитину, яка перебуває у конфлікті із законом [2, с. 96].

На наш погляд, обґрунтованішим видається підхід Т. Ю. Новікової, яка під терміном «ювенальна юстиція» розуміє спеціалізовану систему органів державної влади та управління, що здійснюють діяльність стосовно неповнолітніх з метою захисту прав та інтересів останніх, відновлення соціальної справедливості, а також профілактики девіантної поведінки [3, с. 19].

Значимо, що адміністративна відповідальність, як інститут адміністративного права, у звичному для нас розумінні існує лише у країнах Східної Європи. Законодавство країн Заходу під адміністративною відповідальністю розуміє дещо інші відносини ніж, наприклад, законодавство України. У західних країнах як адміністративну відповідальність розглядають відповідальність органів державного управління перед громадянами. У межах кримінального права в багатьох країнах світу переслідуються не тільки злочини, але й діяння, які згідно з українським законодавством злочинами не вважаються. Наприклад, у праві таких країн, як Франція та ФРН, чіткого розмежування між поняттям «злочин» і «адміністративне правопорушення» не існує. У французькому кримінальному праві прийнята така класифікація правопорушень: просте порушення (*contrevention*), проступок (*délit*), злочин (*crime*), якій відповідають і три види судів для неповнолітніх.

За юридичним змістом «порушення» згідно з французьким правом наближене до українського поняття «адміністративне правопорушення». Особливостями таких порушень є те, що вони можуть переслідуватись і в позасудовому порядку; судова процедура щодо них спрощена. До «порушень» французьке кримінальне право зараховує, зокрема, порушення правил дорожнього руху та пов'язану з ними заподіяну шкоду, дрібне хуліганство та інші порушення громадського порядку, тобто безліч діянь, які згідно з українським законодавством належать до адміністративних правопорушень.

Характерною особливістю французького законодавства є те, що будь-яке протиправне діяння є об'єктом регулювання Кримінального кодексу. Справи, що розглядають органи адміністративної юстиції, закінчуються не покаранням якої-небудь особи, а скасуванням адміністративного акта або його зміною. У цьому випадку адміністративну відповідальність розуміють не як відповідальність громадян, а як відповідальність держави, посадових осіб [4, с. 220–258].

Організаційно-правові засади французької системи ювенальної юстиції закріплено в законі від 2 лютого 1945 року (зі значними змінами, внесеними у 1951 та 1958 рр.). Основними суб'єктами ювенальної юстиції виступають: поліція, прокуратура, підрозділи пробації, ювенальні суди (виховні служби при них), а також неурядові організації.

Особливість французької моделі ювенальної юстиції – наявність соціального дослідження неповнолітнього правопорушника, що оформляється як «соціальне досьє». Зазвичай складання соціального досьє суддя доручає вихователю (їх готують у спеціалізованому навчальному центрі), якщо потрібно, з допомогою психологів, психіатрів, педагогів тощо. Соціальне досьє містить інформацію про сімейний стан неповнолітнього, його успішність у школі, його психологічну характеристику, історію його сім'ї, інформацію про роль дитини в ній і навіть інформацію про те, як змінилося ставлення до дитини в сім'ї після вчиненого правопорушення.

Ще однією характерною особливістю французької моделі ювенальної юстиції є те, що суддя займається не тільки правопорушниками, але й дітьми, які потрапили у соціально небезпечну ситуацію, ще до вчинення протиправного діяння. Значну частину всієї роботи суддя виконує не в залі суду, а в своєму кабінеті. Саме там суддя намагається налагодити контакт із дитиною, а потім спільно з нею шукає шляхи виходу із тієї ситуації, що склалася, залучаючи до цього процесу різноманітні соціальні служби. До формальної судової процедури суддя вдається доволі рідко, коли всі інші можливості вичерпані. Саме тому французьке ювенальне правосуддя інколи називають «кабінетним правосуддям».

Японія серед провідних держав світу продовжує залишатися країною з найнижчим рівнем правопорушень. Її коефіцієнт, за даними «Білої Книги злочинності», становив у 1998 р. 1608 злочинів (крім автотранспортних) на 100 тис. жителів. Кримінальна політика в Японії характеризується яскраво вираженою спрямованістю на запобігання злочинам. Усі складові системи кримінальної юстиції орієнтовані на превенцію, а участь населення у недопущенні злочинів – традиційний японський інститут. Основною ідеєю, що визначає мету та принципи покарання в Японії, залишається ідея реабілітації правопорушників на основі індивідуального підходу до кожного. Ефект покарання, на думку японських фахівців, повинен забезпечуватися не стільки його суворістю, скільки невідворотністю, не залякуванням, а вихованням.

Ювенальна юстиція Японії побудована та діє на основі нормативно-правового акта 1949 р., який має назву «Шоненьо». Він регламентує порядок захисту і реалізації конституційних прав усіх неповнолітніх віком до 20 років, зосереджуючи головну увагу на неповнолітніх правопорушниках.

Система ювенальної юстиції Японії складається з таких елементів: служба пробації, сімейні суди, пенітенціарні установи для дітей та молоді. На окремих етапах провадження у ювенальних справах долучається прокуратура.

«Шоненьо» має чітко виражену захисну, а не каральну дію. Так, у законі не міститься жодного положення про покарання неповнолітнього, йдеться лише про необхідність його перевиховання. Юридичні терміни, використані в «Шоненьо», також підтверджують захисний характер цього документа. Наприклад, замість терміна «злочин, вчинений неповнолітньою особою» вжито термін «злочин, який свідчить про необхідність захисту неповнолітньої особи». Замість терміна «судові слухання у справі» використано термін «процес щодо захисту неповнолітньої особи». А суть покарання, на думку законодавця, полягає в тому, щоб неповнолітній пройшов перевиховання, навіть якщо він цього не бажає [5, с. 90].

Офіційна статистика та результати соціологічних досліджень у Японії свідчать про те, що із всіх осіб, які перебували під опікою несудових органів, лише 23 % знову вчинили правопорушення, причому 16 % з них були притягнуті до відповідальності за дорожньо-транспортні порушення. Переважна ж більшість таких неповнолітніх надалі не допустили жодних правопорушень.

Сучасна ювенальна юстиція США діє на підставі федеральних законів, прецедентів Верховного суду, законодавства штатів та рішень місцевої адміністративної влади. Ключовим нормативно-правовим актом є федеральні акти про ювенальну юстицію та запобігання правопорушенням неповнолітніх 1974 та 2002 рр.

Акт 1974 р. визначив структуру та компетенцію федеральних органів ювенальної юстиції (зокрема створив офіс ювенальної юстиції та запобігання злочинності неповнолітніх як підрозділ міністерства юстиції), умови федерального фінансування ювенальної юстиції штатів і територій. Акт про ювенальну юстицію та запобігання правопорушенням неповнолітніх 2002 р. певною мірою посилив федеральний рівень управління ювенальною юстицією.

Офіс ювенальної юстиції та запобігання злочинності неповнолітніх очолює адміністратор, якого призначає Президент США за згодою Сенату, тобто він належить до найвищих посадовців країни. При федеральному уряді створюється координаційна рада з ювенальної юстиції та запобігання злочинності неповнолітніх, яку очолює Генеральний аторней (одночасно він є міністром юстиції). До ради за посадою входять міністр охорони здоров'я та соціальних служб, міністр праці, міністр освіти, міністр містобудування, директор офісу національної поліції з контролю за наркотиками, інші державні посадовці та дев'ять неслужбових осіб, яких за рівними квотами призначають Президент, голови Палати представників та Сенату.

У сучасну американську систему ювенальної юстиції входять такі суб'єкти: поліція – понад 75 % з 13 тис. поліцейських департаментів всієї країни мають спеціальні програми та служби, які займаються справами неповнолітніх; ізолятори тимчасового утримання для неповнолітніх – у США більше ніж 3300 таких ізоляторів, у середньому за рік у них утримується 500 тис. неповнолітніх; прокурори та громадські захисники; ювенальні суди; пенітенціарні установи для неповнолітніх – у США функціонує 1 тис. державних і 2 тис. приватних пенітенціарних установ для неповнолітніх.

Одним із профілактичних заходів, що застосовується до неповнолітніх правопорушників, є відповідальність батьків за вчинення неповнолітніми протиправних діянь. У штаті Арканзас батьків тих дітей, які не відвідують школу без поважної причини, можуть штрафувати. У Флориді батьків можуть ув'язнити, якщо їхня неповнолітня дитина скористається зброєю, яку залишили дорослі в доступному для дитини місці. У 29 штатах сім'я неповнолітнього втрачає право на державну житлову площу, якщо дитина втягнена у вживання або продаж наркотиків.

Також до неповнолітніх правопорушників застосовується так звана «шокова терапія». Мета цього профілактичного заходу полягає в психологічній дії на підлітків, що перебувають на обліку в поліції за схильність до правопорушень, зловживання наркотиками. Підлітки відвідують поліцейські дільниці, центри лікування неповнолітніх наркоманів, виправні центри для підлітків, в'язницю для неповнолітніх злочинців, орг.

Таке комплексне ознайомлення підлітків з виправними і лікувальними установами позитивно впливає на неповнолітніх. 76 % неповнолітніх, які відвідали такі установи, змінились, ці підлітки більше не потрапляли в поліцію.

Важливим заходом профілактики правопорушень є застосування особливого режиму, що встановлює заборону неповнолітнім з'являтися на вулицях міста, в громадських місцях в пізній вечірній і нічний час (як правило, таким вважається час з 23 до 6 години в будні дні й з 0 до 5 години у вихідні та святкові).

Одна з особливостей ювенальної юстиції Англії та Уельсу – велика кількість нормативно-правових (статутних актів), які регулюють організацію та функціонування всіх суб'єктів ювенальної юстиції. Зокрема, це «дитячі» закони, ухвалені від початку ХХ ст. (Закон про дітей 1908 р., Закон про дітей та підлітків 1933 р., 1963 р., 1969 р., Закон про підтримку дітей 1991 р.). Закон про дітей 1908 р. встановив, що до дітей мають застосовуватись інші, ніж до дорослих, види покарань. Крім того, норми щодо ювенальної юстиції містяться в Законі про повноваження кримінальних судів 1973 р., Законі про магістратські суди 1980 р., законах про кримінальну юстицію 1982 р. та 1988 р., Законі про поліцію та кримінальні докази 1984 р., Законі про злочини та інше порушення порядку 1998 р., Законі про кримінальну юстицію та публічний порядок 1999 р. Існування такої великої кількості нормативно-правових актів пов'язано з тим, що в Англії та Уельсі немає

автономної системи ювенальних судів, а ювенальні судді входять до системи загальних суддів, як окремий судовий склад [5, с. 76].

Важливе місце в системі ювенальної юстиції Англії займає поліція. За Законом про поліцію та кримінальні докази 1984 р. констебль має право затримати неповнолітнього, якщо: 1) невідоме прізвище неповнолітнього, а сам поліцейський його встановити не може; 2) є вагомі підстави сумніватися, що вказане неповнолітнім прізвище – його власне прізвище; 3) його не задовольняє вказана неповнолітнім адреса; 4) існують вагомі підстави вважати, що арешт необхідний для запобігання подальшим протиправним діям неповнолітнього; 5) є підстави вважати, що арешт цього неповнолітнього захистить дітей або інших «вразливих» осіб [6, с. 73].

Відповідно до Закону про магістратські суди 1980 р. основну кількість кримінальних справ у Англії та Уельсі розглядають магістратські суди. Судді цих судів не є професійними юристами, їх призначає лорд-канцлер і вони розглядають справи одноосібно або в колегії з двох–трьох суддів без присяжних. За рішенням загальних зборів суддів Англії та Уельсу в межах мирової юстиції створюються суди у справах неповнолітніх у складі трьох мирових суддів, з яких хоча б один суддя має бути жінкою. Голова суду неповнолітніх працює на постійній основі, а інші змінюються в порядку ротації [7, с. 23].

Також згідно з актом про кримінальне правосуддя 1991 р. та актом про злочин (покарання) 1997 р. до підлітків у віці від 10 до 16 років як основне або додаткове покарання може бути застосований електронний моніторинг тривалістю до трьох місяців. Такий вид покарання, як правило, застосовується під час канікул або в інший вільний від навчання час для втримання дітей вдома, далі від клубів, вулиці, торгових центрів. Систему електронного моніторингу обслуговують приватні компанії, які працюють за договорами з Національною службою пробації.

В ювенальній юстиції Данії, Фінляндії, Швеції відсутня окрема судова інстанція для неповнолітніх правопорушників, проте діють інші інститути ювенальної юстиції, повноваження та завдання яких дещо відрізняються від традиційних моделей.

За ініціативою датської Суспільної ради з профілактики злочинів у країні істотно змінена молодіжна політика. У п'ятимільйонній Данії створили майже сім тисяч підліткових і молодіжних клубів, центрів дозвілля. В парламент Данії був внесений законопроект про заміну судів для молоді на конфліктні ради, завдання яких – знаходити найефективніші види покарання підлітків і молодих людей за вчинені протиправні дії. Зазначимо, що зусилля датчан дали позитивні результати: за десятиліття (з 1979 р. до 1989 р.) рівень тяжких злочинів серед молоді Данії зменшився у два рази [8, с. 199].

Важливим скандинавським методом протидії ювенальній злочинності є залучення громадян до розроблення та запровадження відповідних програм та заходів. Державні органи розробляють лише національну програму запобігання злочинності, а локальні програми складають самі громади.

У Швеції за підтримки держави започатковано також нічне патрулювання міст. Дорослі, з представниками адміністрації, обходять місця, де збирається молодь, створюючи атмосферу контрольованої ситуації. Кожний патруль складається із трьох–п'яти осіб, має у своєму розпорядженні мобільний зв'язок, щоб у випадку бійки або іншого серйозного інциденту зв'язатися з поліцією та соціальними службами [9, с. 454].

Висновки. Узагальнюючи закордонний досвід діяльності спеціалізованих суб'єктів, які здійснюють профілактику правопорушень серед неповнолітніх, зазначимо, що ця робота здійснюється за трьома основними напрямками. Перший напрям – це створення правового поля для діяльності інституту ювенальної юстиції, упровадження нових соціальних технологій, соціально-правових конструкцій. Другий напрям пов'язаний зі створенням спеціалізованих судів, що відіграють у системі профілактики правопорушень неповнолітніх організувальну й координувальну роль. І, нарешті, третій напрям – це утворення спеціальних суб'єктів профілактики, зокрема в структурі поліцейських органів, а також виконання поліцією поряд з традиційними функціями не міліцейських функцій.

Так, наприклад, у деяких країнах світу організацією центрів відпочинку і спортивних клубів для молоді займається міліція. Заслугує на увагу практика організації розважальних заходів

(організація дискотек під керівництвом поліції). Поліція проводить «дні відкритих дверей», що дає змогу молодим людям відвідати місцеві поліцейські дільниці та ознайомитися з особливостями поліцейської роботи. У закордонній правоохоронній практиці переважає думка, що для правового виховання підлітків необхідний новий тип працівника поліції. Він повинен бути товаришем і наставником дітей, ентузіастом своєї справи, поєднувати в собі якості адвоката, соціолога й психолога, бути енергійним та ініціативним.

1. Ювенальна юстиція в Україні: коментар та аналіз діючого законодавства. Конвенція про права дитини (з постатейними матеріалами): словник-довідник з ювенальної юстиції [науково-практичний посібник] / за заг. ред. В. С. Зеленецького. – Х.: Страйк, 2006. – 784 с. 2. Крестовська Н. М. Ювенальна юстиція в США і Україні: порівняльний аналіз / Н. М. Крестовська, В. І. Шмеріга // Юридический вестник. – 2003. – № 1. – С. 96–103. 3. Новикова Т. Ю. Ювенальная юстиция в аспекте развития правовых и реабилитационных технологий (на примере деятельности уполномоченных по правам ребенка в субъектах РФ и обусловленной судебной системы) / Т. Ю. Новикова. – Хабаровск: Издательство Тихоокеанского гос. ун-та, 2007. – 95 с. 4. Брэбан Г. Французское административное право / под ред. С. В. Боботова; [пер. с фр.]. – М.: Прогресс, 1988. – 488 с. 5. Ювенальна юстиція: навч. посіб. / [А. І. Гусєв, Ю. Б. Костова, Н. М. Крестовська та ін.]; під ред. Н. М. Крестовської. – Одеса: ОЮІ ХНУВС, 2006. – 243 с. 6. Мельникова Э. Б. Ювенальная юстиция: Проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминологии: [учеб. пособ.] / Э. Б. Мельникова. – М.: Дело, 2000. – 272 с. 7. Шишкин В. І. Судові системи країн світу: [навчальний посібник] / В. І. Шишкин; [у 3 кн.]. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 1. – 320 с. 8. Иншаков С. М. Зарубежная криминология: [учебное пособие для вузов] / С. М. Иншаков. – [2-е изд.]. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 383 с. 9. Андрійів І. С. Скандинавська модель запобігання злочинності неповнолітніх та молоді / І. С. Андрійів // Вісник Львівськ. ун-ту. Сер. юрид. – 2000. – Вип. 35. – С. 454–458.

REFERENCES

1. Juvenile justice in Ukraine, commentary and analysis of current legislation. CRC (with itemized materials). Glossary Directory of Juvenile Justice [Yuvenal'na yustytisiya v Ukrayini: komentar ta analiz diyuchoho zakonodavstva. Konventsiya pro prava dytyny (z postateynymy materialamy)], Kharkiv, Strike Publ., 2006, 784 p. 2. Krestovskaya N. M. The juvenile justice system in the United States and Ukraine: a comparative analysis [Yuvenal'na yustytisiya v SShA i Ukrayini porivnyal'nyy analiz], Legal Gazette, 2003, Vol. 1, pp. 96–103. 3. Novikov T. Y. In juvenile court in two main ways of development and pravovyyh reabylytatsyonnykh technologies (for example of Upolnomochennykh activities on child rights in Russia and sub'yektakh obuslovlennoy sudebnoy system) [Yuvenal'na yustytisiya v aspekte razvytyya pravovyykh y reabylytatsyonnykh tekhnolohyy na prymere deyatel'nosty Upolnomochennykh po pravam rebenka v sub'yektakh RF y obuslovlennoy sudebnoy systemy], Khabarovsk, Publishing Tyhookeanskoho state. University Press Publ., 2007, 95 p. 4. Breban G. Frantsuzskoe administrativnoye pravo [Frantsuzskoe admynystrativnoye pravo], Moscow, Progress Publ., 1988, 488 p. 5. Gusv V. I., Kostova Y. B., Krestovska N. M. Juvenile yustytisiya [Yuvenal'na yustytisiya: navchal'nyy posibnyk], Odessa, OYUI HNUVD Publ., 2006, 243 p. 6. Melnikova E. B. Juvenile justice: Problems of criminal law, criminal procedure and criminology [Yuvenal'naya yustytisiya Problemy uholovnoho prava uholovnoho protsessa y kryminolohyy], Moscow, Delo Publ., 2000, 272 p. 7. Shishkin V. I. Legal Systems [Sudovi systemy krayin svitu], Kiev, Yurinkom Inter Publ., 2001. 320 p. 8. Inshakov S. M. International criminology [Zarubezhnaya kryminolohyya], Moscow, UNITY-DANA Publ., 2003, 383 p. 9. Andrew I. S. Scandinavian model of prevention of juvenile delinquency and youth [Stsandinavian model of prevention of juvenile delinquentsy and youth], Bulletin of Lviv. Univ. Avg. Legal Publ., 2000, Vol. 35, pp. 454–458.